

нарис історії (1899–1918). – Вид. 2–ге, доп. – Київ : Основні цінності, 2000. – 168 с.

6. Історія Львова. У трьох томах / Редколегія Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. – Львів : Центр Європи, 2007. – Т. 2. – 559 с.

7. Кондратюк К. Львівська маївка 1890 р. // Енциклопедія історії України. – Київ : Наукова думка, 2009. – Т. 6: Л–Мі.

8. Ляссаль Ф. Програма робітників. Промова. Пер. з нім. М. Полуботка / Літературно-наукова бібліотека РУП. – Львів, 1903. – Ч. 3. – 51 с.

9. О. Ще дещо про жите наших селян-хліборобів // Народ. – 1890. – 15 лютого.

10. Франко І. Промислові робітники в Східній Галичині. – Світ. – 1881. – 10 січня.

11. Воля. – 1900. – 1 травня.

12. Воля. – 1901. – 15 травня.

13. Гомін краю. – 1938. – 1 травня.

14. Діло. – 1886. – 3 квітня.

15. Діло. – 1886. – 22 квітня.

16. Діло. – 1890. – 9 квітня.

17. Діло. – 1890. – 22 квітня.

18. Діло. – 1890. – 1 травня.

19. Діло. – 1891. – 2 травня.

20. Діло. – 1895. – 2 травня.

21. Діло. – 1922. – 4 травня.

22. Діло. – 1937. – 8 травня.

23. Професійний вісник. – 1930. – Травень.

24. Gazeta Lwowska. – 1890. – 2 maja.

References

1. L'vivs'kyj istorychnyj muzej. – Arh. 15350. Pershotravnevi svjata ta robotnycha techija. Kinec' XX st. – 27 s.

2. Bađeni K. V spravi pershogo maja v Galyčyni // Dilo. – 1890. – 24 kvitnja.

3. Gankevych M. Pershe robotnycke svjato // Narod. – 1890.

4. D. Jak zhyjesja seljanam-hliborobam u Galyčyni // Narod. – 1890. – 1 sichnja.

5. Zhemoklejev O. Ukrai'ns'ka social-demokratija v Galyčyni: narys istorii' (1899–1918). – Vyd. 2–ge, dop. – Kyi'v : Osnovni cinnosti, 2000. – 168 s.

6. Istorija L'vova. U tr'oh tomah / Redkolegija Ja. Isajevych, M. Lytvyn, F. Steblij. – L'viv : Centr Jevropy, 2007. – Т. 2. – 559 s.

7. Kondratjuk K. L'vivs'ka mai'vka 1890 r. // Encyklopedija istorii' Ukrai'ny. – Kyi'v : Naukova dumka, 2009. – Т.6: Л–Мі.

8. Ljassal' F. Programa robotnykiv. Promova. Per. z nim. M. Polubotka / Literaturno-naukova biblioteka RUP. – L'viv, 1903. – Ch. 3. – 51 s.

9. O. Shhe deshho pro zhytje nashyh seljan-hliborobiv // Narod. – 1890. – 15 ljutogo.

10. Franko I. Promyslovi robotnyky v Shidnij Galyčyni. – S'vit. – 1881. – 10 sichnja.

11. Volja. – 1900. – 1 travnja.

12. Volja. – 1901. – 15 travnja.

13. Gomin kraju. – 1938. – 1 travnja.

14. Dilo. – 1886. – 3 kvitnja.

15. Dilo. – 1886. – 22 kvitnja.

16. Dilo. – 1890. – 9 kvitnja.

17. Dilo. – 1890. – 22 kvitnja.

18. Dilo. – 1890. – 1 travnja.

19. Dilo. – 1891. – 2 travnja.

20. Dilo. – 1895. – 2 travnja.

21. Dilo. – 1922. – 4 travnja.

22. Dilo. – 1937. – 8 travnja.

23. Profesiynij visnyk. – 1930. – Traven'.

24. Gazeta Lwowska. – 1890. – 2 maja.

Pasitskaya O. I., research associate, Institute of Ukrainian National Academy of Sciences of Ukraine, lecturer of Ukrainian Lviv National Medical University D. Galiiskogo (Ukraine, Lviv), pasitska@ukr.net

The History of International Workers' Day Celebration in Lviv

The distribution of the socialist movement in the second half of the XIXth century in European countries and strengthen the labor movement in Lviv are analyzed. The internal and external factors, that caused social performances in Lviv and other cities of Galicia in the late 1880s, are characterized. It is proved that first celebration of International Workers' Day on the territory of Ukrainian lands in the Russian and Austro-Hungarian Empires was held in Lviv in 1890. Several thousands of people with number of social demands participated in the celebration, which took place in

the Town Hall. Socialists and representatives of Lviv craft and workers' organizations were the initiators of the holiday. Since that time, the celebration of Workers' Day has become a tradition. However, due to his interpretation by the Communist forces over the next decades, it took on the character of the "left holiday" and now needs new national and political interpretation.

Keywords: International Workers' Day, Lviv, workers, socialist movement, holiday, social riots.

Пасицька О. І., молодший науковий співробітник, Інститут українознавства НАН України, преподаватель кафедри українознавства, Львівський національний медичний університет ім. Д. Галицького (Україна, Львів), pasitska@ukr.net

История празднования Первого мая во Львове

Проанализировано распространение социалистического движения во второй половине XIX века в европейских странах и усиления рабочего движения во Львове. Охарактеризованы внешние и внутренние факторы, которые стали причиной социальных выступлений во Львове и других городах Галичины в конце 1880-х гг. Установлено, что на территории украинских земель в составе Российской и Австро-Венгерской империй впервые начали праздновать Первое мая во Львове в 1890 г. Первомай состоялся в городской Ратуше при участии нескольких тысяч лиц с рядом социальных требований. Инициаторами праздника были социалисты и представители львовских ремесленно-рабочих организаций. С этого времени празднование дня солидарности трудящихся стало традицией. Однако вследствие его интерпретации коммунистическими силами на протяжении следующих десятилетий оно приняло характер "левого праздника" и на данный момент нуждается в национально-государственном толковании.

Ключевые слова: Первое мая, Львов, рабочие, социалистическое движение, праздник, социальные выступления.

* * *

УДК 94(477):331.56

Прилуцька Л. А.,

кандидат історичних наук, доцент, вчений секретар,
Харківський національний автомобільно-
дорожній університет
(Україна, Харків), prylutska@ukr.net

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИЧИН БЕЗРОБІТТЯ В РОКИ НЕПУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

До впровадження непу в радянській країні існувала загальна трудова повинність, що виключала саму можливість безробіття. Кардинальні зміни у сфері зайнятості відбулися з початком нової економічної політики. В умовах непу держава відчувала гостру потребу в перегляді політики у сфері праці та зайнятості населення. Дана стаття присвячена аналізу причин такого явища, як безробіття, на регіональному рівні на прикладі міста Харкова, одного з найбільших індустріальних центрів республіки, у роки непу, адже вивчення будь-якого явища неможливе без з'ясування його причин. Врахування й творче використання історичного досвіду дозволяє знайти здорові консолідуючі ідеї і об'єднати ефективні шляхи до логічних, історично доведених, цілеспрямованих змін у сфері зайнятості населення.

Ключеві слова: історія, безробіття, зайнятість, неп, регіон.

На сучасному етапі розвитку України вагомим стає питання дослідження причин такого соціально-економічного явища як безробіття. Темпи зростання зайнятості, як і попередні кілька років, продовжують своє зниження. Таке становище свідчить про необхідність звернення до вітчизняного історичного досвіду, що був накопичений за часів непу, коли розвиток ринкових відносин викликав утворення ринку праці і появу безробіття. Без з'ясування причин глибоке пізнання явищ неможливе, розуміння цього факту обумовило вибір теми дослідження.

У масштабах України основні аспекти історії подолання безробіття в роки непу знайшли відображення у багатьох наукових працях. Слід зазначити, що для більшості історіографічних досліджень останніх років, присвячених проблемі безробіття притаманні спроби концептуально нового переосмислення накопиченого за тематикою історіографічного досвіду, помітна спрямованість до нових підходів предмету дослідження, праг-

нення переосмислити політику тоталітарної держави у сфері трудових відносин тощо.

Мета статі – встановити причини безробіття, дати відповідь на запитання про те, чому це явище відбувалося і чим воно викликане в зазначений період на регіональному рівні.

Харків на час революції 1917 р. був одним із найбільших промислових, торговельних, транспортних і культурно-просвітницьких центрів України та всієї Росії. Однак війни (Перша Світова та Громадянська), революція негативно позначилися на промисловому розвитку Харкова. В умовах жорсткого військового протистояння на фронтах громадянської війни адміністративно-мобілізаційні заходи радянської влади щодо регулювання трудових ресурсів виявилися вельми ефективними. За відносно короткий час більшовики змогли практично повністю ліквідувати безробіття, але не економічними, а жорсткими адміністративно-примусовими заходами, фактично шляхом ліквідації ринку праці. При цьому праця остаточно втратила свою економічну привабливість та стимулювання в умовах декларованого мінімального зрівнювального розподілу. Не випадково у 1919–1920 рр. на підприємствах міста невиходи на роботу досягли 30–40% загальної кількості робочих днів за рік [14, с. 206]. Однак ресурсний потенціал адміністративно-мобілізаційних заходів був абсолютно вичерпаний. Занепад промисловості та сільського господарства, реальна загроза масового голоду, багатомільйонні людські втрати, демобілізація армії, що призвели до зростання безробіття в 1921 р. – ось головні проблеми, які постали перед більшовиками після закінчення громадянської війни.

До впровадження непу в радянській країні існувала загальна трудова повинність, що виключала саму можливість безробіття. Кардинальні зміни у сфері зайнятості відбулися з початком нової економічної політики. В умовах непу держава відчувала гостру потребу в перегляді політики у сфері праці та зайнятості населення. Нова економічна політика свідчила про перехід від жорстко централізованої економіки до ринкової, але зі збереженням основних регуляційних важелів у руках держави. Дозвіл на розвиток приватного підприємництва, товарно-грошових відносин означав виникнення принципово нової ситуації в економіці та неминуче відродження ринку праці. Основні регулятори ринку праці – попит та пропозиція робочої сили – поступово витіснили адміністративно-примусові заходи регулювання робочої сили, які були придатні в умовах жорстокого військового комунізму, але зовсім непридатні в умовах непу. Передусім було скасовано примусову мобілізацію трудових ресурсів. Із відновленням приватного підприємництва у людей почала пробуджуватись ініціатива і заповзятливість, було дозволено використання найманої праці в промисловості, сільському господарстві, сфері послуг. За цих умов почав формуватися ринок праці, праця стала товаром, одержала грошову оцінку, а заробітна плата забезпечувалася стійким товарним покриттям. Нова економічна політика істотно змінила загальну спрямованість у діяльності Харківського губернського відділу праці. Замість трудової повинності і примусового розподілу робочої сили та закріплення її за господарчими органами, з'явилися інші форми роботи: направ-

лення на роботу людей, які її шукали, контроль за охопленою праці [10, с. 223].

Не випадково у вересні 1921 року з'явилось рішення уряду “Основні положення щодо тарифного питання”. Мова йшла не лише про сукупність практичних заходів, спрямованих на вдосконалення тарифного питання, а й про програму піднесення економіки країни на основі інших, ніж при військовому комунізмі, принципів використання трудових ресурсів. Основними положеннями нової тарифної політики було наступне: відмова від зрівнялівки в оплаті праці робітників з різною кваліфікацією; залежність заробітної плати робітника від продуктивності праці; пропорційне підвищення заробітної плати залежно від результатів виробництва; заробітна плата мала включати усі види виплат робітникам і службовцям, тобто повний відхід від головного принципу функціонування підприємств у період військового комунізму – зрівняльного постачання. Також був прийнятий декрет про оплату праці, в якому річний фонд заробітної плати визначався не за чисельністю зазначених у списках робітників, а за кошторисом, відповідно до виробничої програми підприємства. Отже, промислові підприємства були поставлені в умови, за яких зайвий контингент робочої сили спричиняв зниження фінансових показників та зменшував заробітну плату кваліфікованих робітників та адміністративного апарату. Зарплата кожного робітника відтепер напряму залежала від ефективності виробництва. Цілком зрозуміло, що така ситуація стимулювала промислові підприємства до удосконалення виробництва, але воно не могло не викликати процесу “виштовхування” з виробничих колективів низькокваліфікованих робітників, жінок, молодь, які, як правило, не мали достатньої кваліфікації [11, с. 95–97].

Специфіка ринку праці, яка так яскраво виявилась у перші роки непу, полягала в тому, що спостерігалася постійна невідповідність між попитом і пропозицією робочої сили, обумовлена як економічною ситуацією в країні, так і державною політикою. Зміна господарської кон'юнктури, багатокладність, структурні зміни в економіці супроводжувалися збільшенням масштабів безробіття. Протягом 1922 року проводилася робота з підготовки проекту нового кодексу законів про працю, який повинен був замінити застарілий трудовий кодекс 1918 року, що за нових умов уже не міг виконувати своїх нормативно-регуляційних функцій. Новий кодекс був затверджений на IV сесії ВУЦВК 30 жовтня 1922 року і почав діяти з 15 листопада 1922 року [7, с. 4]. Кодекс 1922 року підкреслював, що наймана праця ґрунтується на добровільній згоді найманого працівника й роботодавця. Раніше держава прагнула до того, щоб установити й лімітувати розмір заробітної плати та умови працевлаштування; з переходом до непу, до функцій держави в цій сфері належали лише встановлення мінімуму заробітної плати й вимога дотримуватись восьмигодинного робочого дня, техніки безпеки на виробництві, надання працівникам передбачених угодою оплачуваних відпусток тощо. Працевлаштування мало здійснюватись тільки через біржу праці, але існувало чимало винятків із цього правила.

У 20–ті роки на ринку праці Харкова оформилася тенденція до збереження безробіття, головною причиною якого було збільшення чисельності міського насе-

лення при відставанні темпів створення робочих місць унаслідок відносно повільної відбудови промисловості, пригніченого стану приватного сектору економіки Харкова, тиску з боку села та перенасичення ринку мало-кваліфікованою робочою силою. 1922 року виділилися дві головні причини зростання безробіття – згорання державної промисловості й украй слабкий розвиток приватної промисловості не здатної поглинути всіх бажаних працівників [15, арк. 1]. До того ж на зростання безробіття серйозно впливали скорочення установ, де працювали численні прошарки радянських службовців [16, арк. 149 зв]. Отже, головні причини зростання безробіття в Харкові в перші роки непу – повернення робітників із села, приплив селян, зокрема сезонників та демобілізація з армії.

У радянській історіографії панувала беззаперечна теза про те, що безробіття було успадковане країною доби непу від царської Росії й мало специфічний, аграрний характер. Головною причиною безробіття в 20-і роки дослідники звичайно називали аграрне перенаселення [6, с. 393, 396]. О.Ісаєв стверджував, що причиною безробіття є “зростання аграрного перенаселення”, яке, у свою чергу, стало причиною “виштовхування частини селян у міста” [6, с. 52]. На цю причину, як на основне джерело зростання резервної армії праці, вказували всі дослідники 20-х років. Наприклад, Л. Гінзбург писав: “Толовним джерелом нашого безробіття є все більший приплив у міста сільського населення” [4, с. 21].

Дослідники проблеми аграрного перенаселення не могли уникнути ідеологічних шор, а тому їх точка зору вимагає перегляду. Слід зазначити, що відсутність достовірної статистики, суперечливість даних щодо аграрного перенаселення й міграції селян у місто ускладнюють дослідження питання про “тиск” селян на ринок праці. Вони відмічали, що однією з головних причин безробіття 20-х років була перенаселеність українського села. Але якщо в мальтузіанському розумінні поняття “перенаселення” зростання безробіття було наслідком більш високих темпів природного приросту населення порівняно з виробничим засобів існування, то, згідно з К. Марксом, який виходив із поняття “відносне перенаселення”, причини безробіття полягали в існуючих формах виробничих відносин.

Із середини 20-х років “приховане безробіття” (головним чином – сільське) починають прямо протиставляти безробіттю “явному” (міському), зв’язуючи їх при цьому причинно-наслідковою залежністю. Цілком типовою була, наприклад, спроба пояснити факт зникнення безробіття в роки військового комунізму за допомогою такої логічної конструкції: “...Звичайний процес перетворення прихованого безробіття в явне поступився місцем процесу зворотному – поступовому перетворенню явного в приховане безробіття” [17, с. 101].

У цілому слід зазначити, що в березні-квітні кожного року чисельність безробітних у Харкові збільшувалася, що було пов’язано з припливом селян-сезонників. У травні-вересні у зв’язку з сільськогосподарськими роботами приплив сезонників послаблювався. Безробіття в Харкові набувало хронічного характеру. Починаючи з 1926/27 господарського року реєстрація певних категорій безробітних, особливо мігрантів села, була навмисно обмежена. У березні 1927 року було прийнято поста-

нову, яка регламентувала реєстрацію на біржі праці тільки так званих “дійсно безробітних”, тобто осіб, які могли б довести свою попередню незайнятість протягом певного періоду часу [19, с. 24]. Результатом упровадження в життя зазначеної постанови став поділ безробітних на дві групи: тих, хто втратив роботу, включаючи сезонних працівників, і тих, хто роботи ніколи не мав.

На підприємства приймалися в основному висококваліфіковані, досвідчені робітники. Молодь, як правило, не мала досвіду роботи. Найбільш уразливими соціальними категоріями, з точки зору пошуку роботи, упродовж усього періоду непу, були: робітники низької кваліфікації; молодь, яка вперше з’являлася на ринку праці; службовці. Представників цих соціально-фахових груп біржі праці не могли працевлаштувати протягом року і навіть більше. Вони, як правило, становили головні джерела поповнення застійного безробіття Некваліфікована та малокваліфікована робоча сила складала до 75% безробітних. Такі показники безробіття у Харкові пояснюються ще й тим, що Харків, як великий промисловий центр і столиця, притягував великі маси людей, які шукали тут роботу, не лише з усієї України, але й із РСФСР [5, арк. 70].

Разом із цією проблемою, відбудова промисловості породила проблему дефіциту кваліфікованих працівників. Уже з осені 1925 року в Харкові почали лунати скарги господарських керівників на брак кваліфікованої робочої сили [1, с. 48]. Так 1 лютого 1926 року серед 23 тис. безробітних у Харкові кваліфікованих робітників не було [9, с. 94].

Посилювались суперечності між зростаючими потребами економіки у кваліфікованій робочій силі і наявністю не навчених трудових ресурсів у Харкові. Безробіття в другій половині 20-х років у першій столиці УСРР набуло структурного характеру і ставало долею людей, які не мали належної кваліфікації. Чергова чистка державного апарату, здійснена в 1927–1928 роках, була причиною того, що тисячі службовців поповнили лави безробітних на Харківській біржі праці. Ці фактори загострювали ситуацію на ринку праці, збільшуючи рівень безробіття.

Той факт, що одночасно зі збільшенням числа зайнятих робітників та службовців бракувало кваліфікованих працівників, викликав певну розгубленість у чиновників, які відповідали за трудові ресурси й очікували спаду безробіття до кінця відбудовного періоду. У пресі з’явилися статті зі спробами пояснити зростання рівня безробіття небажанням безробітних працювати, їхнім прагненням зареєструватися на біржі тільки для того, щоб одержувати допомогу, мати пільги тощо [13, с. 64].

Однак темпи зростання безробіття випереджали навіть найбільш песимістичні прогнози. У Харкові безробіття набуло масового характеру. Воно стало соціальним нещастям, яке відкинуло на узбіччя життя значну частину працездатного населення. За даними обстеження, проведеного в Харкові в середині 20-х років, бюджет родини безробітного складав тільки 45,7% від доходу середньостатистичної родини [8, с. 53]. За цих важких умов для того, щоб вижити, безробітні змушені були добувати собі засоби до існування кустарним виробництвом запальничок, грубок (буржуйок), обміном

їх на продукти харчування, а то й спекуляцією або злочином.

Безробіття призвело до декласування та люмпенізації. Марність спроб вирішення проблеми масового безробіття адміністративним шляхом стала зрозумілою багатьом. У ринкових умовах вирішити цю проблему можна було тільки економічними методами за гарантованої соціальної підтримки незможних верств населення з боку держави.

Отже, нова економічна політика свідчила про перехід від жорсткої централізованої економіки до ринкової, однак зі збереженням значних регуляційних механізмів у руках держави. Неминуче відродження ринку праці було обумовлене виникненням принципово нової ситуації в економіці. Ринок праці за непу мав свої особливості: виникнення економічних та правових механізмів регулювання безробіття; відмова з боку держави від мобілізаційно-примусових заходів щодо регулювання трудових ресурсів, поєднана зі слабкістю механізмів протидії безробіттю економічними методами, що фактично сприяло постійному зростанню безробіття протягом усього періоду існування непу; політика “обмеження” приватника, в тому числі й шляхом створення додаткових робочих місць; ставлення партійно-номенклатурного апарату до безробіття не як до органічного наслідку існування ринкових відносин, санкціонованих більшовицьким урядом, а як до спадку минулого, буцімто випадкового явища. Державні та партійні чиновники часто пояснювали зростання темпів масового безробіття небажанням багатьох людей трудитися, прагненням зареєструватися на біржі тільки для того, щоб отримувати допомогу і мати пільги. Ці заяви не мали нічого спільного із дійсністю і робилися, щоб приховати дійсні причини безробіття.

У першій половині 20-х років істотний вплив на появу в Харкові масового безробіття мали такі фактори: голод, що викликав відтік населення з постраждалих регіонів; демобілізація з лав Червоної армії та повернення додому червоноармійців; повернення з сіл робітників та інших харків'ян, які виїхали туди у голодні роки воєнного комунізму. Із середини 20-х років зазначені фактори перестали бути істотним соціальним джерелом збільшення безробіття в Харкові. Особливістю харківського ринку праці в другій половині 20-х років було збільшення чисельності безробітних поряд із динамічним збільшенням числа зайнятих і одночасною нестачею кваліфікованих працівників.

Важливою причиною безробіття в другій половині 20-х років була суперечність між зростаючими потребами економіки у кваліфікованих кадрах і наявністю великих резервів ненавченої робочої сили. Безробіття в другій половині 20-х років набуло структурного характеру і все більше ставало долею тих, хто не мав кваліфікації. Збільшення числа безробітних у другій половині 20-х років відбувалося в основному через міграцію сільського населення, а також чергове скорочення персоналу підприємств і установ у результаті проведення кампанії щодо раціоналізації виробництва та так званого “режиму економії”.

Ідеологічний тиск із боку політичних структур, що посилювався з кінця 20-х років, призвів до жорсткості форм і методів боротьби з безробіттям, форсування темпів її ліквідації. У державній політиці в галузі праці

відбувся перехід від економічного регулювання зайнятості до адміністративно-політичних методів вирішення цієї проблеми.

Список використаних джерел

1. Вейцблит И. Безработица на Украине в 1923–1925 гг. / И. Вейцблит. – Харьков : Вопр. труда, 1926. – 51 с.
2. Гиндин Я. И. Безработица и борьба с ней / Я. И. Гиндин. – Л. : Прибой, 1927. – 92 с.
3. Гиндин Я. И. О безработице / Я. И. Гиндин. – М.; Л. : Мол. гвардия, 1928. – 44 с.
4. Гинзбург Л. Как борются с безработицей / Л. Гинзбург. – М.; Л. : Госиздат, 1927. – 62 с.
5. Державний архів Харківської області. – Ф.Р. 865 – Оп. 1. – Спр. 117.
6. Исаев А. Н. Безработица в СССР и борьба с ней (за период 1917–1924) / А. Н. Исаев. – М. : Вопр. труда, 1924. – 80 с.
7. Кодекс законов о труде: С изменениями и дополнениями по 15 сент. 1926 г. – Харьков : Юрид. изд-во Наркомюста УССР, 1926. – 351 с.
8. Минц Л. Е. Как живет безработный (бюджеты безработных) / Л. Е. Минц ; с предисл. С. Г. Струмилина. – М. : Вестн. труда, 1927. – 98 с.
9. Отчет о работе Харьковского губкома КП(б)У за время с VIII до IX губпартконференции. – Харьков : Пролетарий, 1926. – 152 с.
10. Отчет Харьковского губернского экономического совещания: 1 октября 1921 – 1 апреля 1922 гг. – Харьков : Госиздат, 1922. – 408 с.
11. Пашин В. П. Государство и безработица в России: 1900–2000 гг. / В. П. Пашин. – Курск : Курск. техн. ун-т, 2004. – 299 с.
12. Прилуцька Л. А. Загальні характеристики безробіття в Україні на початковому етапі нової економічної політики / Л. А. Прилуцька // Історія та географія. – Х., 2005. – (36. наук. пр. / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди; Вип. 18). – С. 99–103.
13. Сідоренко В. П. Преса як джерело з історії робітничого класу України в період соціалістичного будівництва (1921–1941 рр.) / В. П. Сідоренко. – К. : Наук. думка, 1975. – 107 с.
14. Струмилин С. Г. Проблемы экономики труда / С. Г. Струмилин. – М. : Наука, 1982. – 471 с.
15. Центральний державний архів вищих органів влади України. – Ф. 5. – Оп. 74. – Спр. 2.
16. Там само. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 1529.
17. Шатан Е. О. Проблемы безработицы на Украине : материалы к построению пятилетнего и генерального плана. Вып. 9. / Е. О. Шатан. – Х. : Изд. Госплана УССР, 1929. – 144 с.
18. Шварцман Д. Как Советская власть и профсоюзы борются с безработицей / Д. Шварцман. – М. : Вопр. труда, 1927. – 46 с.
19. Шмидт В. В. Положение рабочего класса в СССР / В. В. Шмидт. – М.; Л. : Вопр. труда, 1928. – 35 с.

References

1. Veycblit I. Bezrobotica na Ukraine v 1923–1925 gg. / I. Veycblit. – Har'kov : Vopr. truda, 1926. – 51 s.
2. Gindin Ja. I. Bezrobotica i bor'ba s nej / Ja. I. Gindin. – L. : Priboj, 1927. – 92 s.
3. Gindin Ja. I. O bezrobotice / Ja. I. Gindin. – M.; L. : Mol. gvardija, 1928. – 44 s.
4. Ginzburg L. Kak borot'sja s bezroboticej / L. Ginzburg. – M.; L. : Gosizdat, 1927. – 62 s.
5. Derzhavnyj arhiv Harkivs'koi' oblasti. – F. R. 865 – Op. 1. – Spr. 117.
6. Isaev A. N. Bezrobotica v SSSR i bor'ba s nej (za period 1917–1924) / A. N. Isaev. – M. : Vopr. truda, 1924. – 80 s.
7. Kodeks zakonov o trude: S izmenenijami i dopolnenijami po 15 sent. 1926 g. – Har'kov : Jurid. izd-vo Narkomjusta USSR, 1926. – 351 s.
8. Minc L. E. Kak zhivet bezrobotnyj (bjudzhetny bezrobotnyh) / L. E. Minc ; s predisl. S. G. Strumilina. – M. : Vestn. truda, 1927. – 98 s.
9. Otchet o rabote Har'kovskogo gubkoma KP(b)U za vremja s VIII do IX gubpartkonferencii. – Har'kov : Proletarij, 1926. – 152 s.
10. Otchet Har'kovskogo gubernskogo jekonomicheskogo soveshhanija: 1 oktjabrja 1921 – 1 aprelja 1922 gg. – Har'kov : Gosizdat, 1922. – 408 s.
11. Pashin V. P. Gosudarstvo i bezrobotica v Rossii: 1900–

2000 gg. / V. P. Pashin. – Kursk : Kursk. tehn. un–t, 2004. – 299 s.

12. Pryluc'ka L. A. Zagal'ni harakterystyky bezrobittja v Ukraї'ni na pochatkovomu etapi novoi' ekonomichnoi' polityky / L. A. Pryluc'ka // Istorija ta geografija. – H., 2005. – (Zb. nauk. pr. / Hark. nac. ped. un–t im. G.S. Skovorody; Vyp.18). – S. 99–103.

13. Sidorenko V. P. Presa jak dzherelo z istorii' robitnychogo klasu Ukraї'ny v period socialistychnogo budivnytva (1921–1941 rr.) / V. P. Sidorenko. – K. : Nauk. dumka, 1975. – 107 s.

14. Strumilin S. G. Problemy jekonomiki truda / S. G. Strumilin. – M. : Nauka, 1982. – 471 s.

15. Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady Ukraї'ny. – F. 5. – Op. 74. – Spr. 2.

16. Tam samo. – F. 1. – Op. 2. – Spr. 1529.

17. Shatan E. O. Problemy bezroboty na Ukraine: Materialy k postroeniju pjatiletnego i general'nogo plana. Vyp. 9. / E. O. Shatan. – H. : Izd. Gosplana USSR, 1929. – 144 s.

18. Shvarcman D. Kak Sovetskaja vlast' i profsojuzy borjutsja s bezroboticej / D. Shvarcman. – M. : Vopr. truda, 1927. – 46 s.

19. Shmidt V. V. Polozhenie rabocheho klasa v SSSR / V. V. Shmidt. – M., L. : Vopr. truda, 1928. – 35 s.

Prylutska L. A., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Scientific Secretary of the Kharkiv National Automobile and Highway University (Ukraine, Kharkov), prylutska@ukr.net

Research of causes of unemployment during the years of the NEP on the regional level

The transformation of Ukraine's economy is accompanied by the aggravation of unemployment and employment problems. Unemployment of the working population affects negatively (economically and socially) the entire population of the region and thus, the unemployment problem is required to be immediately considered and solved by the government authorities. The study of any phenomenon is impossible without elucidating its causes. There are many causes of unemployment. According to the causes the following types of unemployment can be distinguished: open, hidden and so on. Before the introduction of the NEP there was a universal labour duty, which excluded the possibility of unemployment in the Soviet Union. The fundamental changes in employment occurred due to the beginning of the New Economic Policy. Under the NEP the country faced the urgent need to reconsider labour and employment policy. The article is devoted to analyzing the causes of this phenomenon at the regional level based on the example of the Kharkov city – one of the largest industrial centres of the Republic during the NEP era. The consideration and constructive use of historical experience can give an opportunity to find sound consolidating ideas and to justify efficient ways of logical, historically proven, purposeful changes in employment.

Keywords: history, unemployment, employment, NEP, region.

Прилущая Л. А., кандидат исторических наук, доцент, ученый секретарь, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет (Украина, Харьков), prylutska@ukr.net

Исследование причин безработицы в годы нэпа на региональном уровне

До внедрения нэпа в советской стране существовала всеобщая трудовая повинность, которая исключала саму возможность безработицы. Кардинальные изменения в сфере занятости произошли с началом новой экономической политики. В условиях нэпа государство испытывало острую потребность в пересмотре политики в сфере труда и занятости населения. Изучение любого явления невозможно без выяснения его причин. Данная статья посвящена анализу причин такого явления, как безработица, на региональном уровне на примере города Харькова, одного из крупнейших промышленных центров республики, в годы нэпа. Учет и творческое использование исторического опыта позволяет найти здоровые консолидирующие идеи и обосновать эффективные пути к логическим, исторически доказанным, целенаправленным изменениям в сфере занятости населения.

Ключевые слова: история, безработица, занятость, нэп, регион.

* * *

УДК 65.016.2(477)

Савченко О. О.,
аспірантка кафедри Історії України та етнокомунікацій,
Національний університет "Львівська політехніка"
(Україна, Львів), olga25savchenko@mail.ru

Діяльність централей Ревізійного Союзу Українських Кооперативів у 1920–1939 роках

Проаналізовано діяльність централей, які входили в структуру Ревізійного Союзу українських Кооперативів на Західній Україні у 1920–1939 роках. Визначено роль та місце РСУК як головної контролюючої установи, який розробляв ідеологію кооперативного руху та втілював її в економічне життя краю.

Збірник наукових праць "Гілея: науковий вісник"

Ключові слова: Ревізійний Союз Українських Кооперативів, кооперативний рух, Народна Торгівля, Центросоюз, Центробанк, західноукраїнський ринок, українська кооперація.

У міжвоєнний період кооперативний рух, що зародився ще у кінці XIX століття стрімко розвивався, що в певній мірі позитивно впливало на життя та добробут українського населення. Кооперативи об'єднували переважно сільських споживачів і торговельні організації, регулювали ціни на сільськогосподарські продукти та готові вироби. Кооперативи швидко утворили розгалужену мережу діяльності. Тому поглиблене вивчення даної проблематики створює науковий інтерес. Метою дослідження є проведення узагальнюючого комплексного аналізу діяльності централей РСУК на Західній Україні у 1920–1939 роках, визначення ролі і місця діяльності РСУК як провідної установи, який розробляв ідеологію кооперативного руху та втілював її в економічне життя краю.

У статті буде зроблено спробу з'ясувати структуру та визначити роль ревізійного союзу українських кооперативів у розвитку системи українських кооперативних організацій; висвітлити методи та результати діяльності централей РСУК у різних суспільних сферах; визначити вплив кооперації на життя українського населення. Матеріал статті може бути використаний для підготовки навчально-методичних посібників, семінарів та курсів з історико-економічних питань.

Першими дослідниками кооперативного руху міжвоєнного періоду були його сучасники, здебільшого кооперативні діячі. Це А. Гаврилко, К. Коберський, О. Луцький, Ю. Павликовський, Є. Храпливий. Вони видавали брошури, в яких розкривали суть та напрями кооперативного руху, пропагували його суть, давали конкретні інструкції щодо створення кооперативів. Підвалини наукового опрацювання даної тематичної ніші закладено у монографіях львівських істориків І. Васюти "Селянський рух на Західній Україні в 1919–1939 рр." (Львів, 1971) та Ю. Сливки "Боротьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення" (Київ, 1973). Серед досліджень, присвячених вивченню ролі окремих особистостей у розвитку кооперативного руху в Західній Україні, слід відзначити монографію С. Злупка, в якій на багатому фактичному матеріалі розкрито діяльність організатора фахової кооперативної освіти Є. Храпливого [7, с. 283].

Окремі питання, пов'язані з розвитком суспільно-політичних процесів у Східній Галичині, висвітлюються в багатотомній "Історії міст і сіл Української РСР", зокрема у томах, присвячених Івано-Франківській (1971 р.), Львівській (1968 р.) і Тернопільській (1973 р.) областям. Аналізуючи тематику робіт, присвячених вивченню кооперативного руху на західноукраїнських землях, привертає до себе увагу доволі чисельна група досліджень діяльності "Маслосоюзу" у міжвоєнний період. Зокрема, цій темі присвячена стаття В. Плисюка [14]. Також слід відзначити видання навчальних посібників з історії кооперативного руху [8] та історії споживчої кооперації [9], які вийшли за загальною редакцією професора С. Гелея. За ініціативи С. Гелея також з'явились серійне видання "Українська кооперація: історичність та соціально-економічні аспекти" [17], на сторінках якого відображено різні аспекти історії розвитку західноукраїнської кооперації у міжвоєнних період.